

Pécs, Káptalan u. 8 Dóm kőtár felújítása

M 28 [1657]; M 195 [1645]; MJT 4313 [1632]

építéstörténeti tudományos dokumentáció

2017. április 10.

A DOKUMENTÁCIÓ TÁRGYA:

Építéstörténeti tudományos dokumentáció készítése a Pécs, Káptalan u. 8. alatti Dóm kőtár műszaki felújításának és részbeni homlokzati átalakításának hatósági eljárásához kapcsolódóan, a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 496/2016. (XII. 28.) Kormányrendeletben (Korm.r) foglalt előírások alapján, a tervezett beavatkozás mértékéig.

VÉDETTSÉG:

(<https://oroksegevedelem.e-epites.hu> alapján)

A beavatkozással érintett épület és környezete rendezetlen térképi viszonyokat mutat. A meglevő épület a jelenlegi ingatlan-nyilvántartási adatok szerint a Pécs 18306, 18303, 18342, 18302, 18343 és 18301/2 hrsz ingatlanokon fekszik.

A terület sajátosságaiból adódóan ezen ingatlanok számtalan szinten védettek. A tervezett beavatkozás szempontjából az alábbi védettségek vizsgálandók:

Hrsz	Védettség jogi jellege	Azonosító	Védett örökségi érték neve
18306	műemlék	28 [1657]	Középkori várfalak és bástyák, barbakán
18306	műemlék	195 [1645]	Városfalak maradványai
több hrsz	műemléki jelentőségű terület	4313 [1632]	Pécs-Belváros MJT
több hrsz	műemléki környezet	több azonosító	több tétel
több hrsz	kiemelten védett régészeti lelőhely	több azonosító	több tétel

JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET:

2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről:

63. §

(4) *Műemlékvédelmi érdek érvényesítése céljából a műemlék fenntartása, különösen helyreállítása során az országos építési követelményektől, a településrendezési eszközöktől, annak részeként a helyi építési szabályzattól a tervezés folyamán és a hatósági eljárásban el lehet térni. A nemzeti szabványoktól való eltérést a műemléki értékek megőrzése érdekében előnyben kell részesíteni, ha az alkalmazandó megoldás az élet- és vagyonbiztonság követelményeinek megfelel, vagy az élet- és vagyonbiztonság más módon biztosítható.*

(4a) A (4) bekezdés értelmezésében a műemlékvédelmi érdek alatt a védett műemléki érték megőrzését, fenntartását biztosító védelem és azt elősegítő közérdekű szempontok együttesét kell érteni.

496/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról:

41. § (1) *A védett műemléki érték esetén az értékleltárba felvett értéket fizikai valójában kell megőrizni, valamint előnyben kell részesíteni az ezt elősegítő, az eredeti alkotóanyag, szerkezet, forma megőrzését biztosító, állagjavító konzerváló eljárásokat, a restaurálást, valamint a hagyományos építészeti-műszaki megoldásokat.*

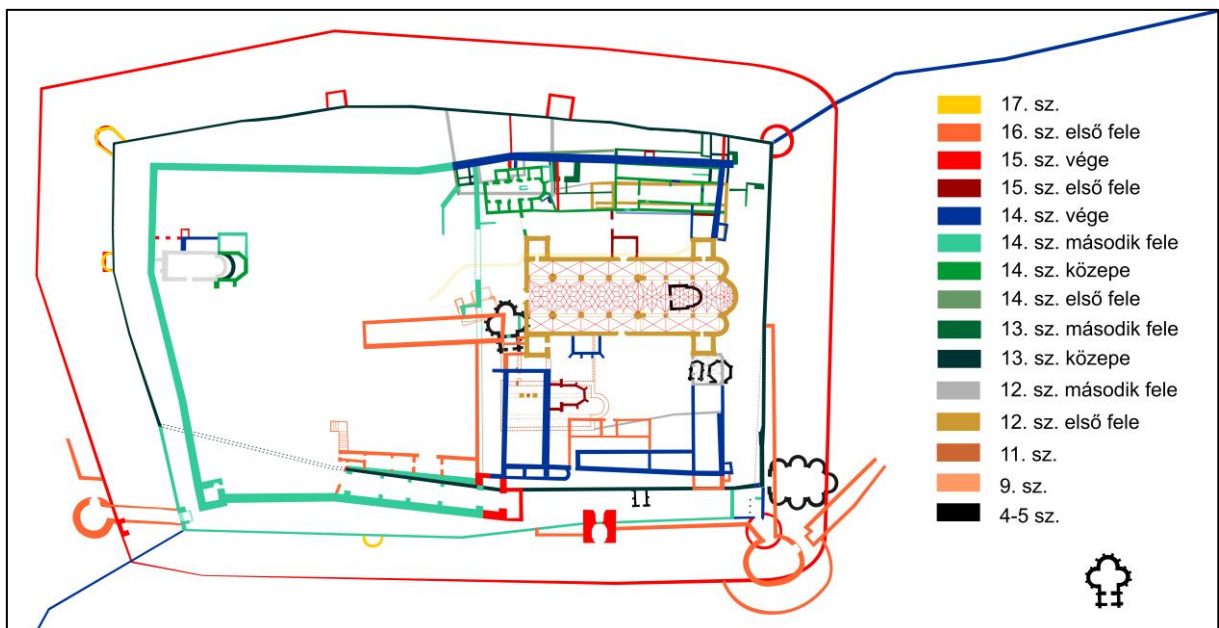
(2) *A műemlék védett értékeit – az (1) bekezdésben meghatározottakon túl – anyagi és eszmei értékei összefüggéseire tekintettel hitelesen és meghatározó módon érvényre kell juttatni, amelynek során a tudományos és helyszíni kutatások alapuló restaurátori módszerekkel történő konzerválást, esztétikai helyreállítást, restaurálást előnyben kell részesíteni.*

(3) *A műszaki, gazdaságossági és funkcionális szempontból egyenértékű beavatkozások közül előnyben kell részesíteni a védett műemléki értékek fennmaradását, műemlék esetén érvényesülését szolgáló és visszafordítható megoldásokat.*

Buzás Gergely: A középkori pécsi püspökvár

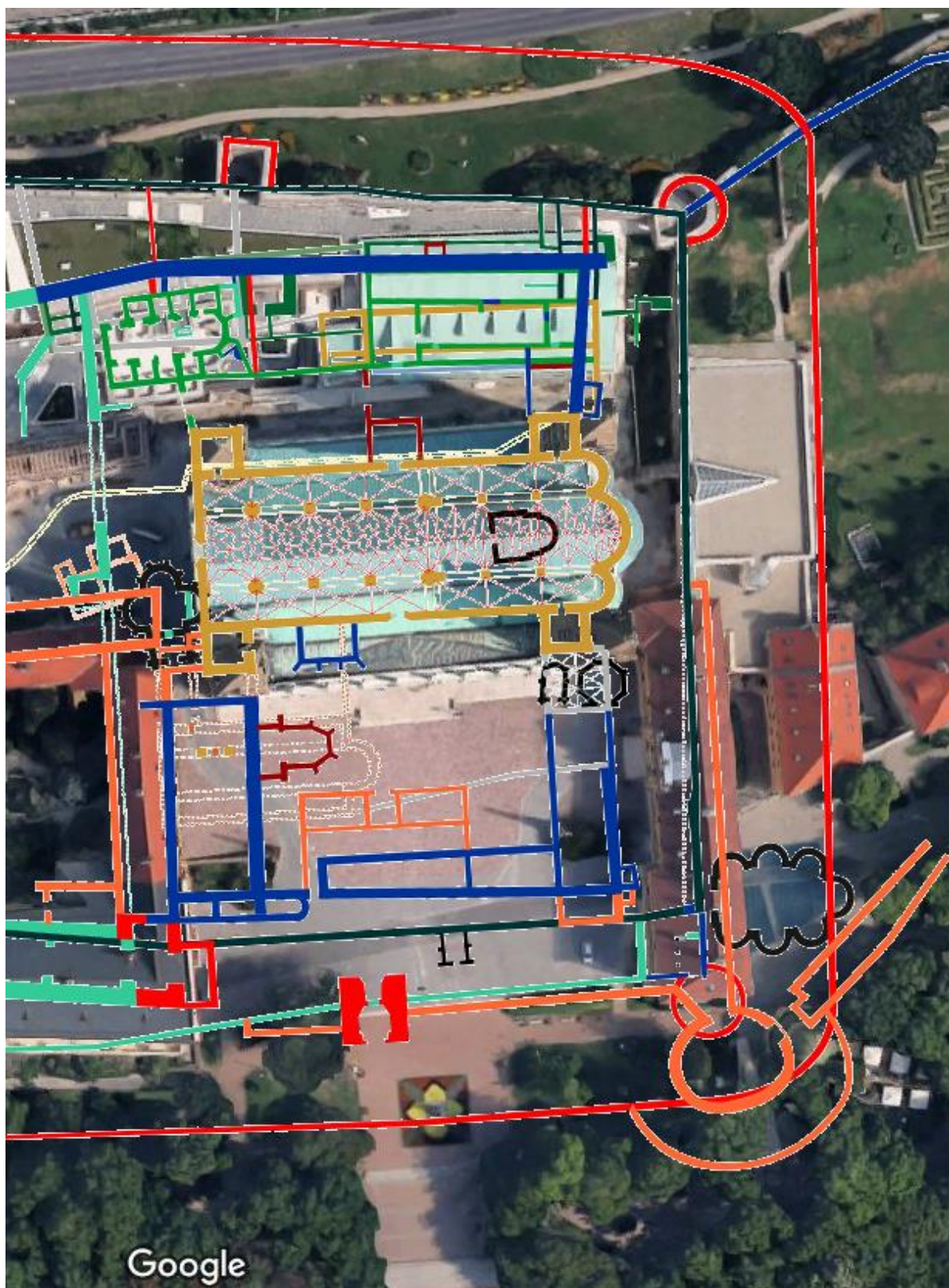
(részletek a szerző által rendelkezésre bocsátott kéziratból)

„ A tatárjárás azonban nem vetette vissza a püspöki központ fejlődését, sőt e tragikus esemény tanulságai nyomán azt az 1250-es években Jób püspök kő várfalakkal vetette körül rezidenciáját. E falak nagyrészt a mai vár külső falrendszerét alkotják. Visy Zsolt ásatásai során, a cella septichora feltárásánál derült ki, hogy a várfalat a régi, eddigre már betemetődött árokba alapozták bele, és előtte széles és mély új árkot ástak. A vár kapuja a délkeleti sarokban nyílt. Az árkon átvezető fahíd cölöplyukai is előkerültek a feltárás során. A vár déli részének keleti felén azonban, Visy Zsolt és G. Sándor Mária által végzett különböző ásatások, és Visy Zsolt földradar mérései azt mutatják, hogy a korai várfal déli szakasza nem esik egybe a későbbi külső várfallal, hanem annál beljebb húzódott. A vár északkeleti részén viszont egyértelműen lehetett bizonyítani, hogy a mai külső várfal azonos az első, még 13. századi fallal. Itt a 17. században erősen átépített külső várfal egy rövid szakaszán, az északkeleti saroktorony mellett még megmaradt az eredeti várfal gyilokjárója és mellvédje is.”

A tanulmány részét képező periodizációs alaprajz

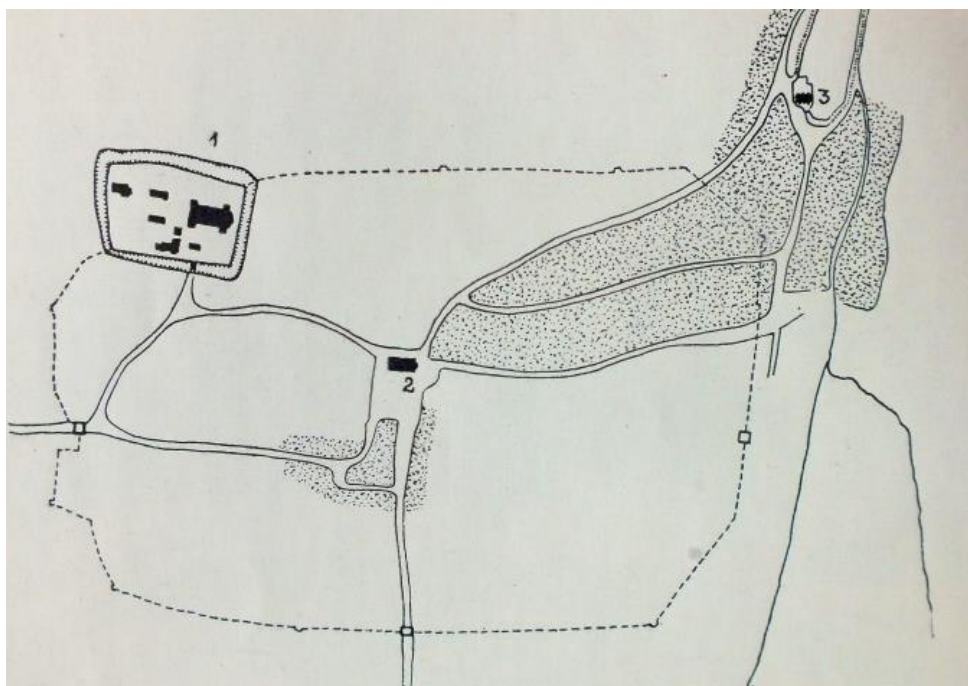
„A Mátyás király halálát követő évtizedben azonban Ernuszt Zsigmond püspök – aki ekkor fontos szerepet játszott az országos politikában és 1494–1496 között a kincstartói hivatalt is viselte – újra nagyszabású munkálatokba kezdett. 1496-ban ugyan – sikkasztás miatt – megfosztották kincstartói tisztétől, ám miután kifizette a kártérítés hatalmas összegét, nyugodtan hozzáfoghatott rezidenciája modernizálásához. Az építések nagyjából egyszerre indultak meg a székesegyházban, a püspöki palotában és a várfalalakon. Valószínűleg ekkor szélesítették ki a régi várárkot és külső oldalát függőleges kőfallal, ún. contrascarpá-val támasztották meg. Az árok védelméről a külső várfalhoz épített tornyok révén gondoskodtak: a vár két külső, a városfal által nem védett oldalára négyzetes faltornyok kerültek: a hosszabb északi oldalra kettő, a rövidebb nyugatra egy. A tornyok földszintjén már kisebb ágyúk elhelyezésére alkalmas kulcslyuk alakú köréseket és az északi oldal keleti tornyán pedig egy, az árokba nyíló kitörőkaput is elhelyeztek. A külső várfalak három (északnyugati, északkeleti és délkeleti) sarkára kerek tornyok épültek, melyek közül a régi várkapu elé épített délkeleti valószínűleg barbakánként, azaz külső kapuvédőműként is működött. A délnyugati sarokra – mivel itt az előreugró városfal és a belső vár öregtornya kellő védelmet nyújtott a már korábban is létező kapunak – nem építettek saroktornyot vagy barbakánt, csak egy, a contrascarpá-ra támaszkodó egyszerű külső kaput. A vár főbejárata azonban a déli várfalra került át, ahol egy teljesen új, vastag falú, négyzetes alaprajzú kaputornyot emeltek.”

Búzás periodizációs alaprajzának kivágata a www.google.hu/maps légifotójára vetítve

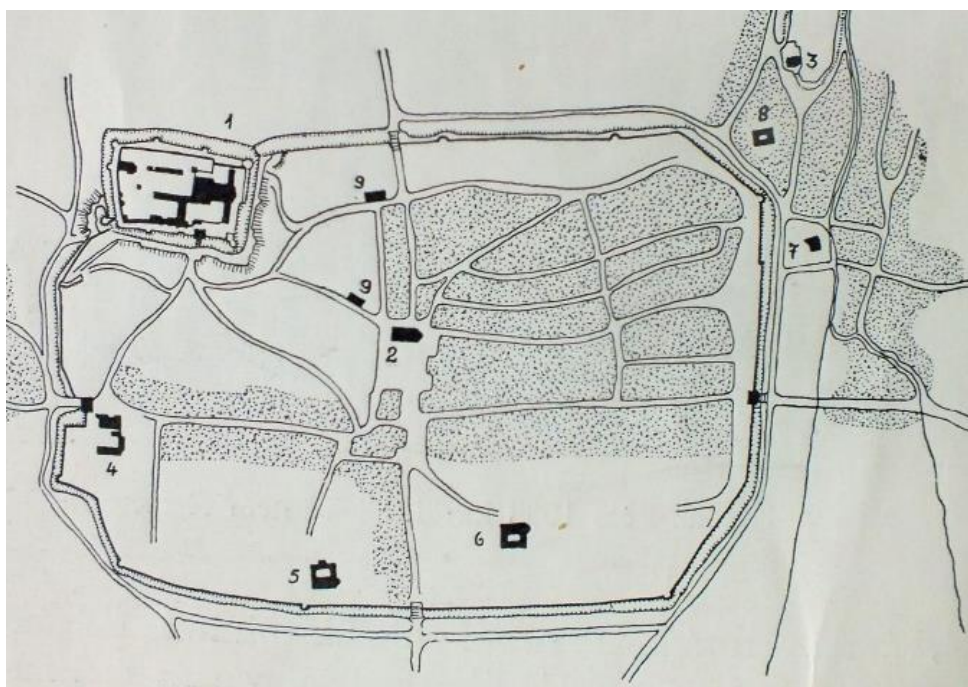
PÉCS TÖRTÉNETI BELVÁROSÁNAK TÉRKÉPI ÁBRÁZOLÁSAI 1.

(forrás: Dercsényi Dezső, Pogány Frigyes, Szentkirályi Zoltán: Pécs (Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1956.)

XII. század

1. Püspökvár, 2. Szt. Bertalan templom, 3. Mindszentek temploma

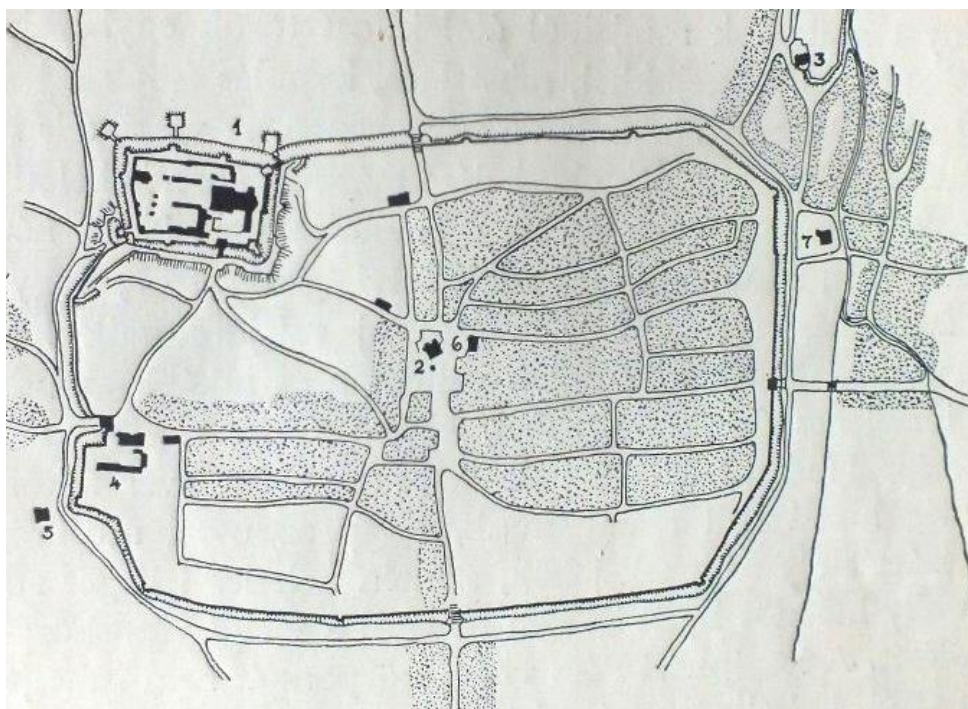

XV. század

4. Ferences templom és kolostor, 5. Bencés templom és kolostor, 6. Domonkos kolostor,
7. Ágoston rendház, 8. Apáca kolostor, 9. Kanonoki házak

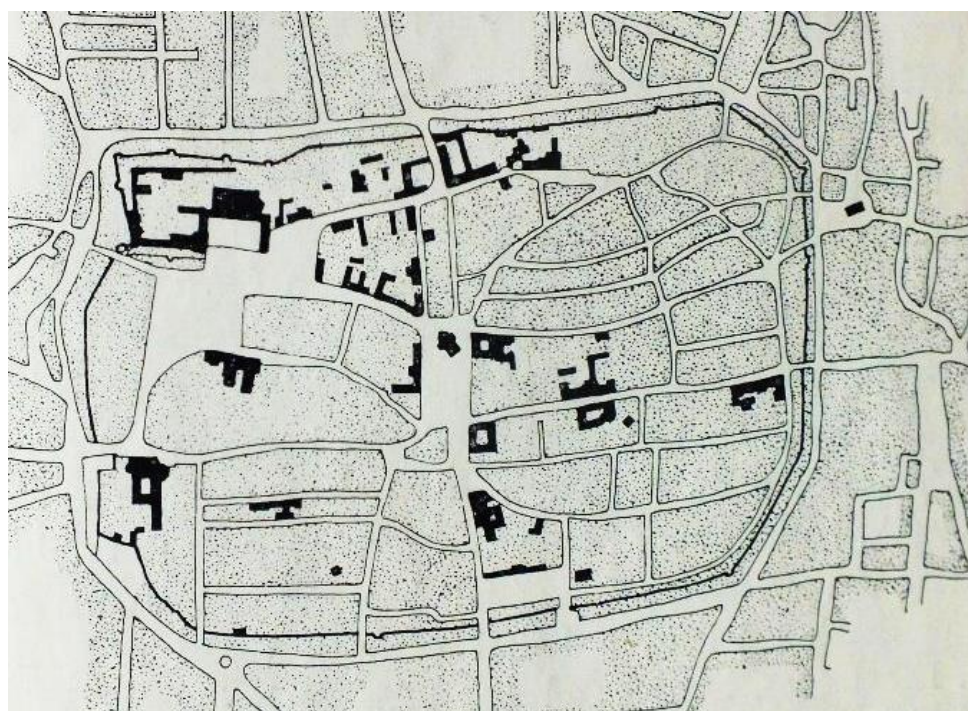
PÉCS TÖRTÉNETI BELVÁROSÁNAK TÉRKÉPI ÁBRÁZOLÁSAI 2.

(forrás: Dercsényi Dezső, Pogány Frigyes, Szentkirályi Zoltán: Pécs (Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1956.)

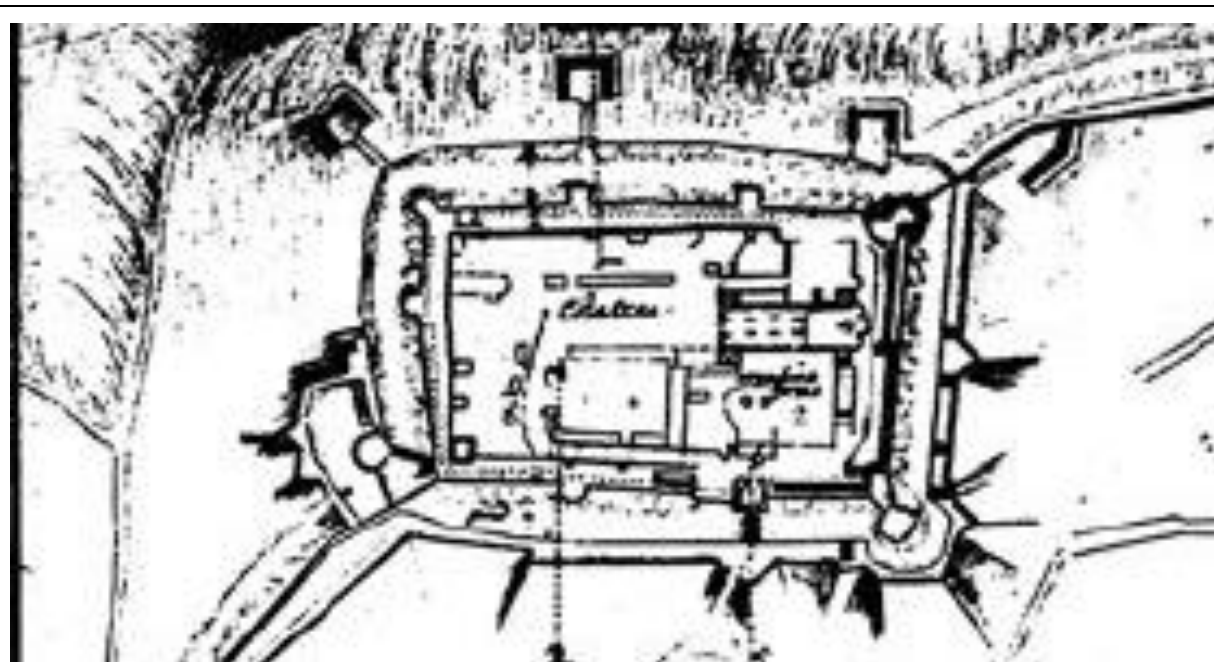
XVII. század

1. Vár, 2. Dzsámi, 3. Mindszentek temploma, 4. Iskola, 5. Jakováli Hasszán mecset, 6. fürdő,
7. mecset

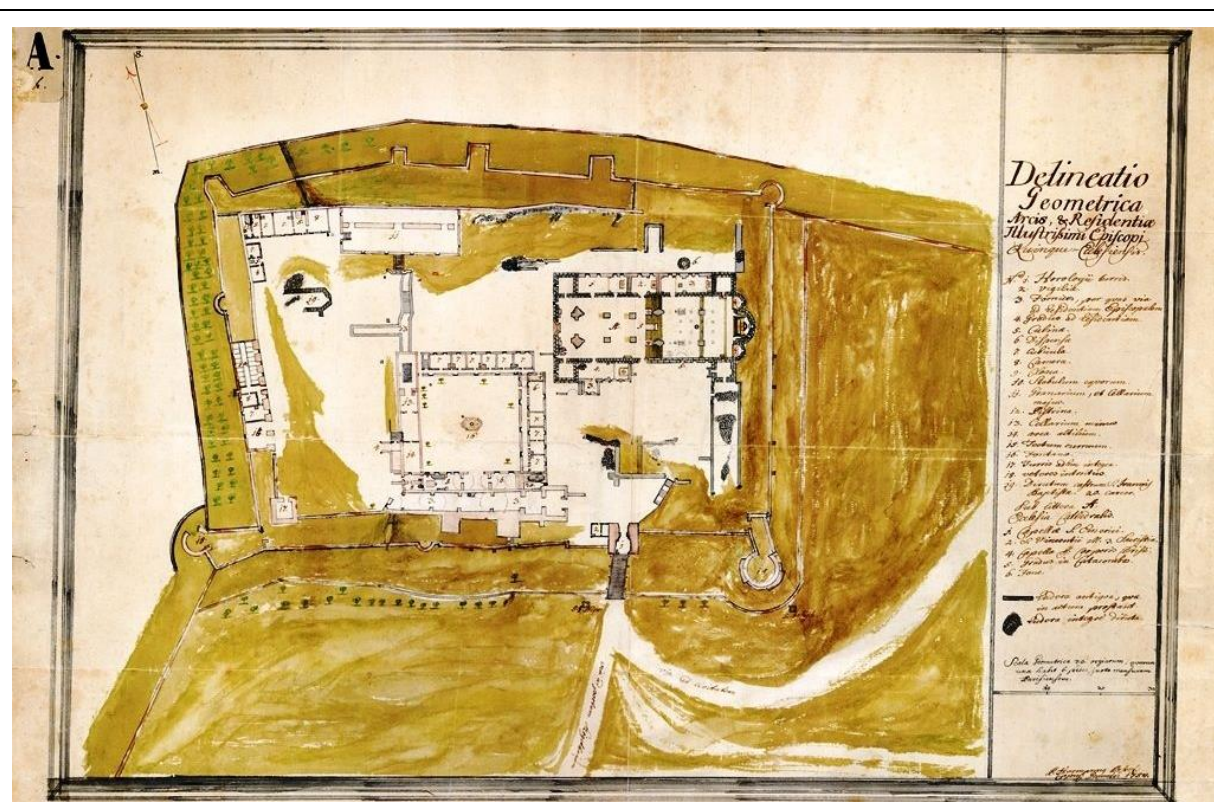

XIX. század első fele

A PÉCSI PÜSPÖKVÁR TÖRTÉNETI TÉRKÉPI ÁBRÁZOLÁSAI 1.

Josef de Haüy várostérképének (1687) kivágata
a jelenlegi kőtár épülete helyén a várarkot ábrázolja

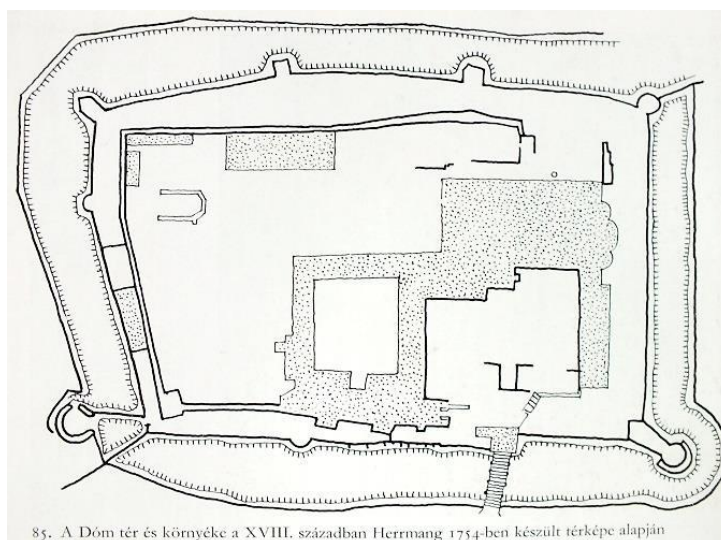
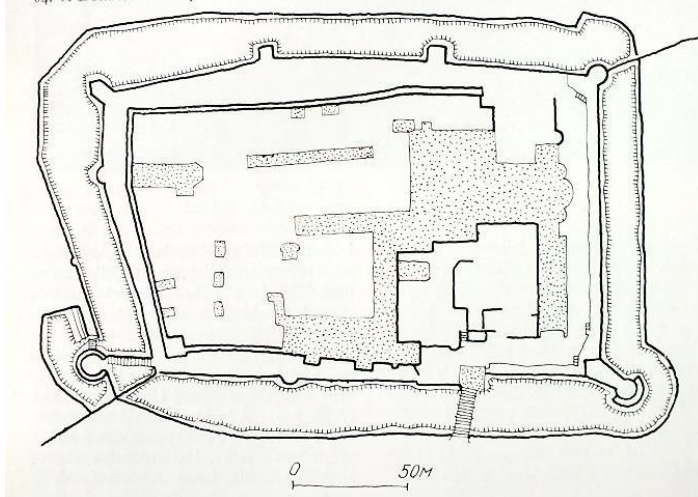
Hermanng-féle térkép 1754-ből
a jelenlegi kőtár épülete helyén a várarkot ábrázolja
(forrás: Pécsi Egyházmegyei Levéltár)

A PÉCSI PÜSPÖKVÁR TÉRKÉPI ÁBRÁZOLÁSAI 2.

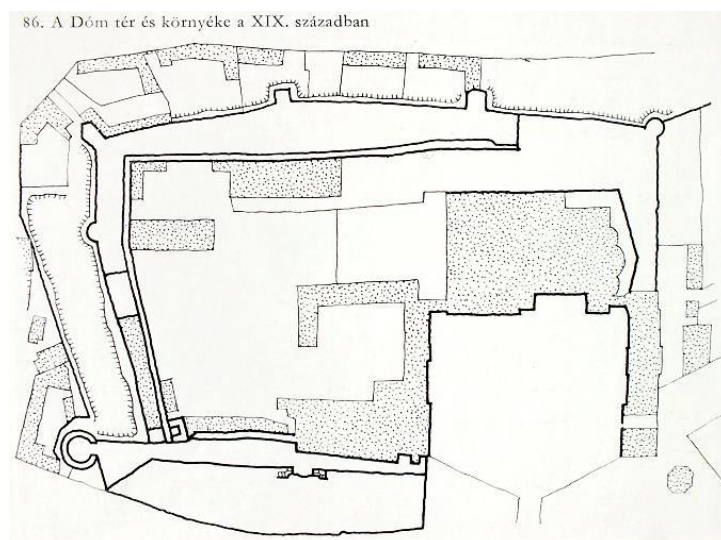
a történeti térképek alapján készült egyszerű grafikájú ábrázolások

(forrás: Dercsényi, Pogány, Szentkirályi: Pécs városképei-műemlékei (Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1966.)

84. A Dóm tér és környéke a XVII. században Josef de Haüy 1687-ben készült rajza alapján

85. A Dóm tér és környéke a XVIII. században Herrmang 1754-ben készült térképe alapján

86. A Dóm tér és környéke a XIX. században

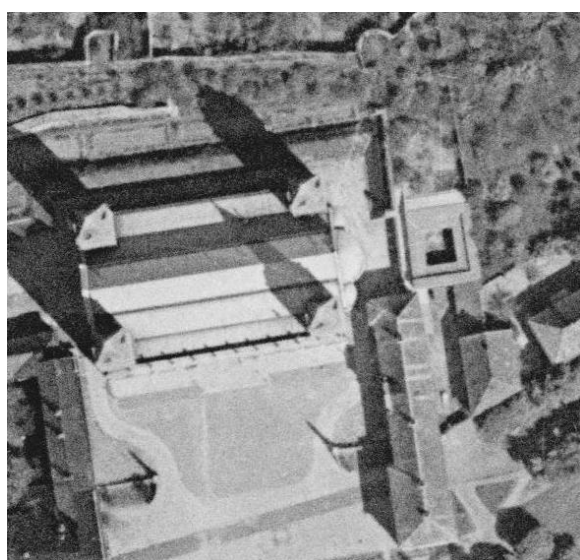
A PÉCSI PÜSPÖKVÁR TÉRKÉPI ÁBRÁZOLÁSAI 3.

kataszteri térkép 1865

az érintett területen a kanonokház (mai zarándokszállás) melléképületeit ábrázolja
(forrás: MNL Baranya Megyei Levéltára)

LÉGIFOTÓK

légifotó 1959.

Belső udvaros épület (kőtar) és a kanonokház
eredeti állapota. (Lux Kálmán 1949-1952)
(forrás: fentrol.hu)

légifotó 2017.

Bachman Zoltán által 1989-ben tervezett, mai is
meglevő kőtar épülete és a kanonokház bővítése
(forrás: www.google.hu/maps)

BACHMAN ZOLTÁN TERVÉNEK KIVONATA (1989)

„Az építészeti alapkoncepció lényege, hogy nagyon nívós és történetileg kialakult környezetben olyan épületet tervezünk, amely azt legkevésbé sem zavarja. Az nyilvánvaló, hogy a dóm közelében kell elhelyezni a Dóm-múzeumot, ezért úgy döntöttünk, hogy a Püspökvár keleti várfala és a contra -scarpa közötti várárokból rejtjük el a kétszintes galéria épületet.

A tervezés során felmerül igényként a Káptalan u. 8.számú ház bővítése is, amely É-ra egy 6 m-es traktussal bővülne, valamint egy lepényszerű, földszintes + galériás alagsori lepénnyel bővülne. Ezeknek az épületeknek a teteje járható lapostető, az egyházközség tulajdonában és hasznosításában.

A múzeum funkcionális megoldását az irányította, hogy a valamikori 12.századi templom népoltárát, lejáróit és a Ny-i főbejárati kaput úgy helyezzük el a kiállító térben, /É-D-i irányban/, mint ahogy az a valóságban is állt. Ez egyben megszabta a múzeum szélességi méretét is. Természetesen K-Ny-i irányban a két várfal közötti szélesség volt meghatározó.

Ehhez kapcsoltuk É-ról a tanulmányi raktárakat, D-ről pedig a múzeum bejáratát és információs területét, amely közös hasznosítású üzemeltetéssel a Püspökség ének-zene termét is érinti.”

„A homlokzatokon az eredeti várfal továbbfalazása mellett a székes- egyház építőkövét használjuk fel kiegészítő szerkezetként a budafai homokkővet.”

Emlékeztető (1987 november 6. - OMF Építészeti Osztály)

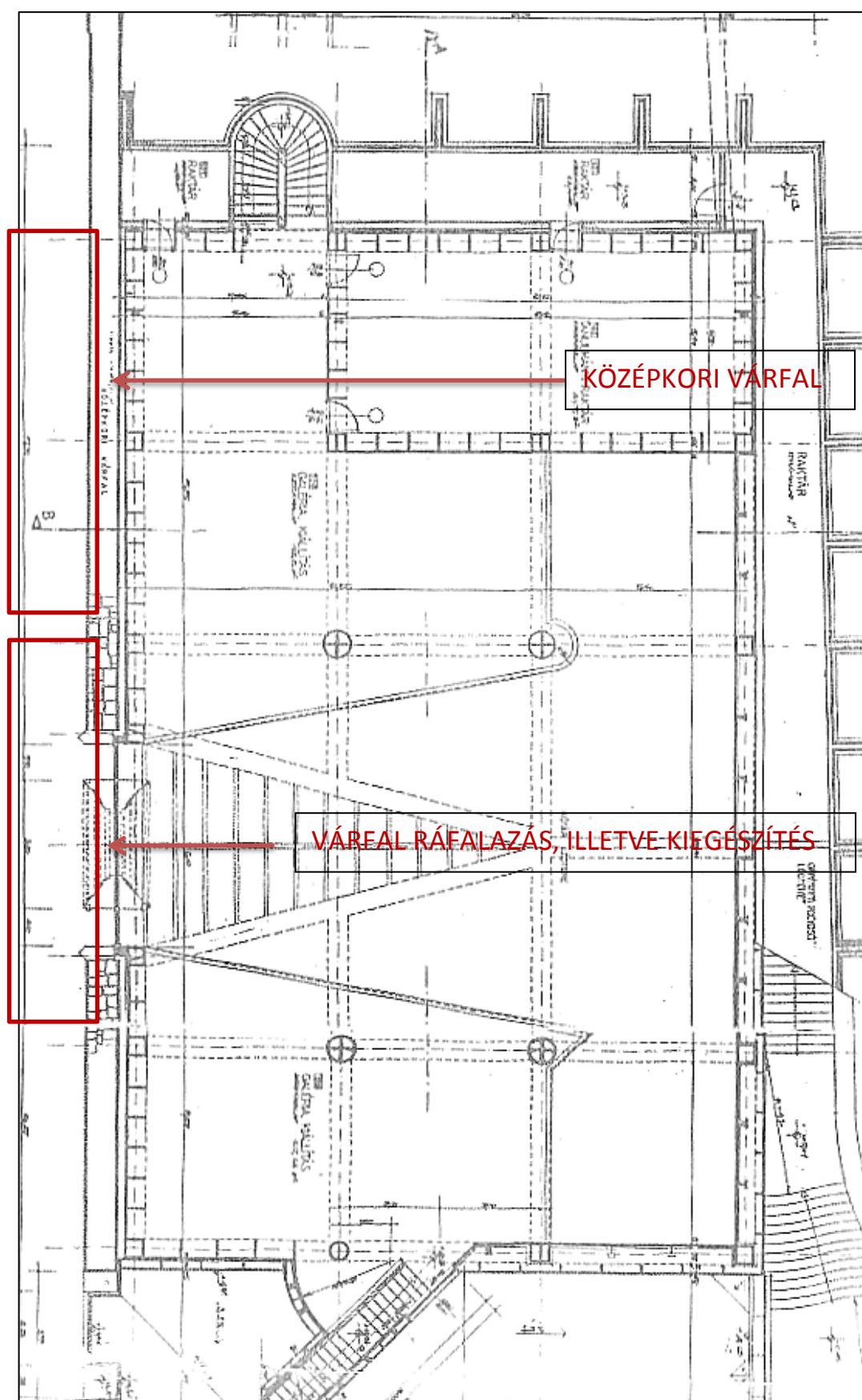
„Dr. Bachman Zoltán építész tervező bemutatta a művészet történész munkatársakkal korábban már egyeztetett tervi elképzelését, amely szerint a várárokból elnyúló téglalap alaprajzú, lapostetős épületen belül nagyméretű kiállítóteret és galériás tanulmányi raktár elhelyezésével nyílna mód a nagy-értékű kőanyag múzeumi bemutatására, illetve elhelyezésére.

Az épület nyugati bejárati homlokzata egyben a püspökvárat körülvéő erődítés keleti zárófala is. A korábban ismert tervvariációkhoz képest eltérést jelent, hogy a kőtár a Káptalan u. 8-ban folyó egyházi építkezéssel összefogva az Egyházhhoz tartozó, de esetenként múzeumi használatra is bevonható előadó és közösségi területtel gazdagodott. A kőtár épület a Káptalan u. 8. felé teraszosan lépcsőzik le, az egykori várárok továbbra is a Káptalan u. 8. udvarán át közelíthető meg. További változás, hogy a kiállítóteret felülről bevilágítást kap, illetve a székesegyház felé kitekintő nyílást nyer. Ezt és a püspöki kriptához csatlakozó kapubejáratot kivéve a homlokzat további része tömör, részint az elpusztult várfal visszaállítása, részint azzal egyező szintű kváder kőfal felületekből áll.”

„A püspökvár ásatásait vezető régész dr. G. Sándor Mária ismertette a keleti várfalon végzett feltárásainak eredményét, amely; szerint ez ÉK-i sarokbástyától, a XX. századi támpillérig terjedő szakaszon a várfal több méter magasan áll, a támpillértől a levéltár épületéig részben megvan, részben a korábbi kőtár homlokzat az elpusztult szakasz nyomvonalán áll.”

Tervtanacsi jegyzőkönyv 1987. november 30.

„A keleti várfalszakasz teljes hosszában előkerült a feltárás során. Az egykori kőtár helyén alapvárként, ettől északra az újabb támpfalak mögött több méter szerkezeti magasságban áll. Helyreállítás együtt tervezendő, kivitelezése egy ütemben végezhető a kőtár épületével.”

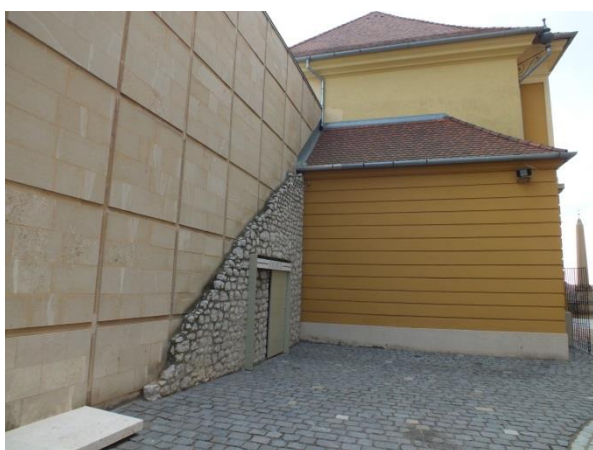
Káptalan utcai homlokzat

Belső udvari homlokzatok dél-nyugat és észak-nyugat felé nézve

Káptalan utcai bejárat - déli homlokzat

Székesegyházra néző nyugati homlokzat déli és északi irányba

A várfal és a modern épület csatlakozásának részletei
(megfigyelhető a védett falszakasz és annak kiegészítése is)

A püspökvár keleti fala
(megfigyelhető a védett falszakasz és annak kiegészítése is)

Járható lapostető a kőtár előtere felett
(lépcsőházi torony, külső feljáró, illetve a kanonoki ház bővítése)

Összkép: járható lapostető, második szint - északi homlokzat

Felülvilágító és attikafal részletei
(megfigyelhető, hogy a modern szerkezetek a várfal ráfalazásához csatlakoznak, a középkori
falszövetet nem érintik)

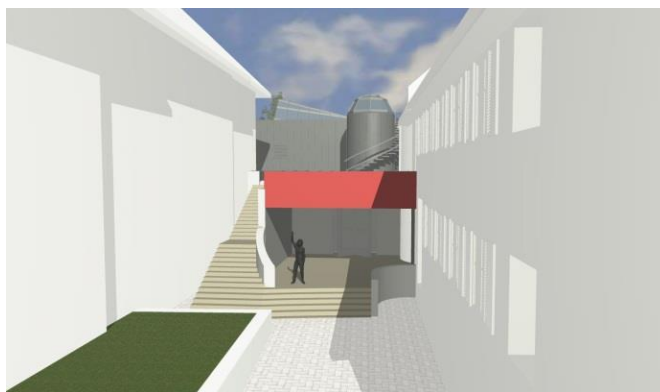

Keleti homlokzat - újonnan épített kőfal, beton támfal és külső lépcső

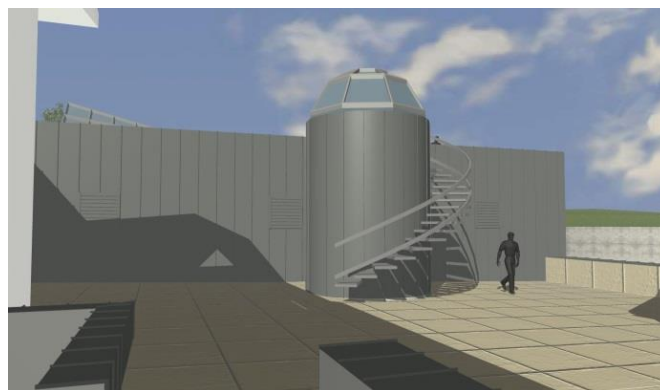
JELENLEGI ÁLLAPOT ÉS A TERVEZETT BEAVATKOZÁS VISZONYA

(Vicencz Ottó látványtervei alapján)

A felújítási terv szerint elsődlegesen az épület műszaki problémáit (beázások, burkolati kifagyások, hibák stb) kívánják kijavítani. Ezen munkák érintik a védett várfalat, de annak csak az utólagos felfalazásához csatlakoznak fizikailag. A műszaki felújítással párhuzamosan egyes homlokzatfelületek anyaghasználata is változik, melyek a védett műemléket nem érintik. Ezek esetében a műemléki jelentőségű terület és a műemléki környezet védelmének szempontjait kell figyelembe venni. Ezen szempontok vizsgálatát lásd később!

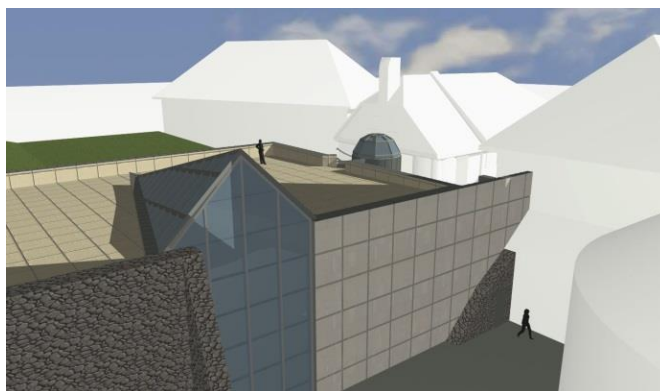

Déli (Káptalani utcai) homlokzat: A tervezett homlokzati átalakítás a bal oldali fotó alapján nem mutatkozik együtt a déli homlokzat látványával, a Levéltár és a zarándokszállás épületével. A bal oldali látványterv képkivágása csak virtuálisan létezik. Megállapítható, hogy a déli oldalon az MJT és az MK szempontjait a homlokzati burkolat cseréje nem változtatja meg.

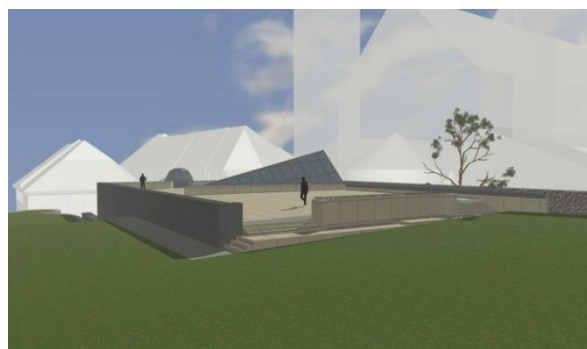
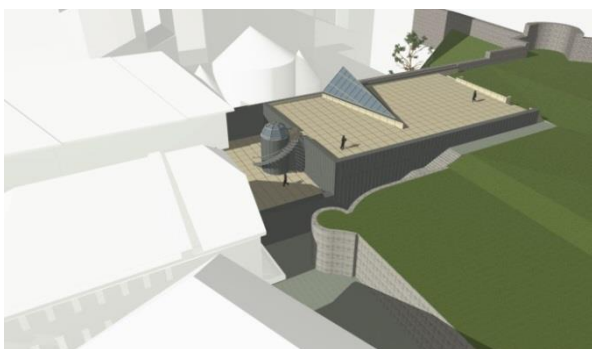

Déli homlokzat az első tetőterasz felől. A jelenlegi vakolt falfelületek, horganyzott acél lépcső és fém-üveg felülvilágító kupola átalakításra kerül (felújítás, vagy csere), ezáltal a modern épület egységes, nemes anyagú fémlemez burkolatot kap, a jelenlegi íves lépcső „szervízlépcső” jellege megszűnik, a kupola alatti kis kiülésszerű „párkány” kedvezőbb tömeget és részletképzést eredményez.

A homlokzat együtt látszik a Levéltár, a zarándokszállás és a Székesegyház épületével, azoktól azonban markánsan elkülönül, jelezve maiságát.

A nyugati homlokzat anyaghasználata nem változik, csak műszaki jellegű felújításokat terveznek.

Az épület összképe az egységesebb anyaghasználat és az ezzel együtt járó részletmegoldások miatt megfelel a területi védelem kritériumainak.

A TERVEZETT BEAVATKOZÁS VISZONYA A VILÁGÖRÖKSÉGI ÉRTÉKEKHEZ (VÖ)

A világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény szerint, a világörökség része Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője, melyet a tervezett beavatkozás nem érint.

A TERVEZETT BEAVATKOZÁS VISZONYA AZ EGYEDI MŰEMLÉKI ÉRTÉKEKHEZ (M)

A beavatkozások érintik a védett várfalat, de annak csak az utólagos felfalazásához csatlakoznak fizikailag, így a műemléki értéket közvetlenül nem érintik.

Amennyiben a várfal keleti szakasza is felújításra kerül, figyelemmel kell lenni annak anyagára, struktúrájára, falazási módjára és kötőanyagára, és csak a korabelivel azonos anyagokkal és technológiával javítható, pótolható. A ráfalazás javítása esetében is meg kell tartani a ma látható struktúrát, hogy az a továbbiakban is elkülönüljön a középkori szerkezettől.

A következő oldalon közölt fotók a 2017. márciusi állapotot rögzítik, melyen megfigyelhető az eredeti keleti várfal, a ráfalazások, kiegészítések és a térszín alatti épület attikabádogozásának viszonya.

A TERVEZETT BEAVATKOZÁS VISZONYA A TERÜLETI MŰEMLÉKI ÉRTÉKEKHEZ (MJT, MK)

VÉDETT ÉRTÉK	TERVEZETT BEAVATKOZÁS	ÉRTÉKELÉS
településszerkezet	nem érinti	a védett értékek sértetlenek maradnak
telekalakulat	nem érinti	javasolt a telekhatár-rendezés
beépítési mód	nem érinti	a védett értékek sértetlenek maradnak
összkép	változik	a védett értékek sértetlenek maradnak
légtér-arány	nem érinti	a védett értékek sértetlenek maradnak
műemlékkel együttes látvány	változik	a védett értékek sértetlenek maradnak
utcakép, homlokzat	változik	a védett értékek sértetlenek maradnak
épülettömeg	nem érinti	a védett értékek sértetlenek maradnak
szintszám	nem érinti	a védett értékek sértetlenek maradnak
tetőzet	nem érinti	a védett értékek sértetlenek maradnak
anyaghasználat	változik	a védett értékek sértetlenek maradnak
részletképzések	változik	a védett értékek sértetlenek maradnak
színezés	változik	a védett értékek sértetlenek maradnak

NYILATKOZAT

Alulírott Balázs Péter okleveles építészmérnök, szakértő műemléki érték dokumentálás szakterületen kijelentem, hogy a dokumentációban foglalt beavatkozások és műszaki megoldások megfelelnek a műemléki érték megőrzésével kapcsolatos jogszabályokban meghatározott követelményeknek, a tervezett beavatkozással a műemléki mértékek érvényre jutása nem sérül.

A tervezett beavatkozás régészeti értéket nem érint.

Pécs, 2017. április 10.

.....
Balázs Péter okl. építészmérnök, szakértő
műemléki érték dokumentálása szakterületen
Miniszterelnökségi névjegyzéki szám: 21-0349

Felhasznált források:

1. <https://oroksegvedelem.e-epites.hu>
2. Buzás Gergely: A középkori pécsi püspökvár (kézirat)
3. www.google.hu/maps
4. Dercsényi Dezső, Pogány Frigyes, Szentkirályi Zoltán: Pécs (Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1956.)
5. Dercsényi, Pogány, Zoltán: Pécs városképei, műemlékei (Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1966)
6. Pécsi Egyházmegyei Levéltár adatai (térkép, fotók)
7. MNL Baranya Megyei Levéltára adatai (kataszteri térkép)
8. www.fentrol.hu (légifotó)
9. Bachman Zoltán tervének kivonata (1989)
10. Viczencz Ottó építész tervei 2017.
11. saját helyszíni szemle adatai 2017.